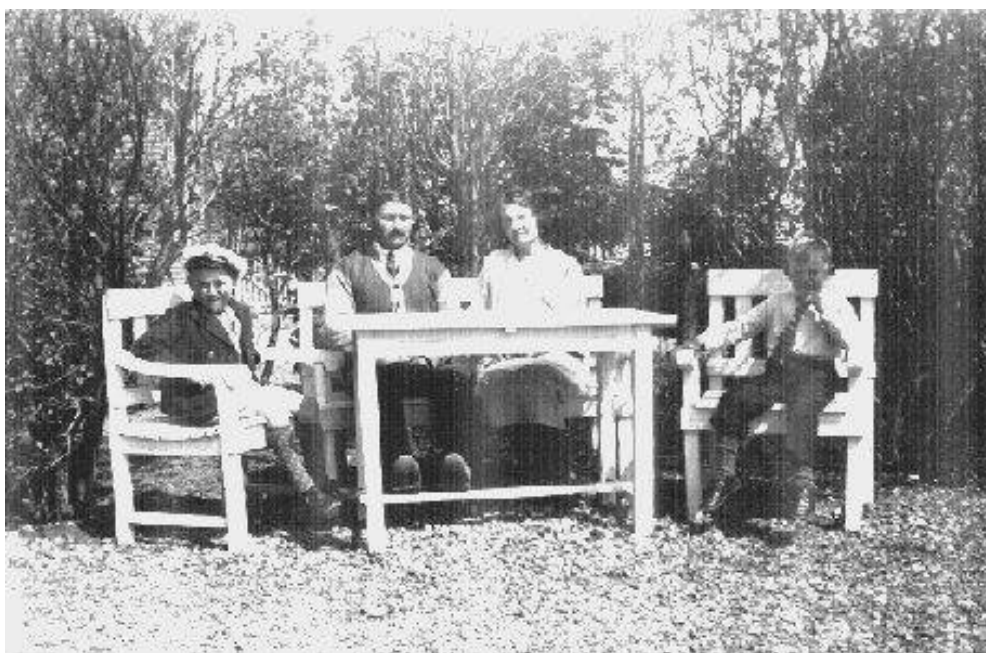


(Fortsættelse 12):

FARS VÆRKSTED

Fars værksted i Tillitse var oprindeligt tænkt som garage og havde derfor en stor port, men efter som far ikke havde råd til andet køretøj end en helt uundværlig cykel, så brugte han altså rummet som værksted. Og jeg skal ellers love for, at det var et interessant sted for en nysgerrig purk som mig, for her var der alle slags værktøj, haveredskaber, stiger og malersager. At snedkerere var fars store hobby ved siden af havearbejdet, som han også holdt meget af at udføre. Noget af det mest interessante i fars garage, var en såkaldt dreje- eller høvlbænk, og den brugte han flittigt til forskellige snedkeri formål. Det var da også hans ungdoms store skuffelse, at forældrene ikke mente at de havde råd til at sætte ham i snedkerlære, sådan som hans ældste bror, Johannes, havde været det, og som siden blev ansat som modelsnedker på Nakskov Skibsværft, hvor han nåede at fejre sit 40 års jubilæum, inden han lod sig pensionere.



Herover ses jeg (til højre) sammen med min daglige legekammerat, naboens søn Ove (til venstre), hvor vi begge er på besøg hos et ældre ægtepar, der boede omtrent lige overfor vores hus. Det hændte lejlighedsvis om sommeren, at han og jeg blev inviteret indenfor i deres have og blev trakteret med et glas limonade og et stykke kage. Det var en særlig fornøjelse for mig at se parrets hvidmalede havemøbler, for disse havde min far snedkeret til dem hjemme ved drejebænken i garagen. – Privatfoto ca. 1935: © Harry Rasmussen.

Mine farforældre var ellers ikke for ubemidlede folk at regne, men de fik i relativ hurtig rækkefølge 8 børn, 7 drenge og 1 pige, hvoraf de to ældste drenge, et tvillingepar, dog døde som små. Min farfar, eller bedstefar, som vi kaldte ham, var som tidligere omtalt født på Falster, og som voksen og gift med min farmor, var han en tid fodermester på "Næsgaard" mellem landsbyerne

Næs og Åstrup. Omkring 1908 flyttede familien til Vestlolland og slog sig ned på Rudbjergvej 6 i Majbølle, hvor de boede i mange, mange år. Min farfar arbejdede som kedelpasser på Majbølle Saftstation, både indenfor og udenfor roesæsonen. Han var uddannet lokomotivfører og kørte som sådan og på heltid i mange år tipvognstog rundt i regionen, og mellem Majbølle Saftstation og Nakskov Sukkerfabrik, sådan som altsammen tidligere fortalt.

Farmor, der ellers havde nok at se til med hus, have og seks mere eller mindre uvorne unger, tjente ofte en ekstraskilling eller fik betaling i form af naturalier, hvormed hun kunne supplere sin egen husholdning, ved lejlighedsvis at give en hånd med som kokekone eller vaske-, rulle- og strygekone på de større gårde og hos velstående familier i omegnen. Alligevel rakte pengene åbenbart ikke til, at alle seks børn kunne blive sat i lære, men på trods heraf, klarede de sig dog stort set hver især relativt godt livet igennem.

"LEVENDE BILLEDER"

I forbindelse med min tidlige skolegang, er der særlig to begivenheder eller tildragelser, som fik stor betydning for mig, især senere hen i livet. Den ene var, da jeg fik min allerførste bog, nemlig OLE BOLE ABC. Bogen, der var en rimet stave- og læsebog for de yngste klasser, var illustreret med morsomme tegninger, heraf en del i farver, og tegningerne var af ingen ringere end den berømte tegner og humorist Robert Storm Petersen, som jeg tidligere har fortalt om her i selvbiografien, nemlig under omtalen af min mormor. Men hans navn sagde mig naturligvis ikke noget særligt i min tidlige barndom, ja, faktisk slet ingenting! Men de let groteske og komiske figurer appellerede umiddelbart til min fantasi og humoristiske sans, og jeg syntes straks, at der ikke var noget højere mål i livet, end at kunne tegne figurer og billeder som dem, der fandtes i denne kostelige bog. Og jeg gik da også straks igang med at øve mig i den lettere karikaturtegnings svære kunst.

Den anden begivenhed i mit tidlige barndomsliv, som skulle få om muligt endnu større og varigere betydning for mig, var mit første møde med de "levende billeder". Det skete på en skoleudflugt i 1935, da jeg var omkring 6 år. Turen gik med bumletog fra den lille landstation mellem Tillitse og Majbølle, over Maribo og Sakskøbing til Nykøbing Falster. Dér skulle vi skoleelever, sammen med lærer Rasmussen og den smukke lærerinde, blandt andet på besøg i en af byens biografer, hvor vi skulle se et filmprogram for børn. Dengang vidste jeg endnu ikke, hvad en biograf var for noget, og langt mindre anede jeg, at der fandtes så forbavsende et fænomen som levende billeder, og tilmed tegnede levende billeder!

På det tidspunkt af mit liv kendte jeg af tekniske kommunikationsmidler kun radioen, for en sådan havde vi i lighed med vores øvrige familie selv derhjemme. Omtrent dagligt hørte man den kvindelige eller mandlige speaker sige: "Danmarks Radio - København - Kalundborg! Vi transmitterer nu

middagskoncerten fra restaurant Wivex i København", eller fra National Scala. En anden daglig radiostemme forkyndte: "Her er Pressens Radioavis!". Vi børn troede dengang, at speakeren sagde: "Præstens Radioavis" og kunne slet ikke forstå, hvad det, der blev sagt i radioen, havde med præsten at gøre!

Telefonen var jeg dog også bekendt med, for den havde jeg både set og hørt i funktion hos Aage og Else på møllen i Majbølle, hvor konen forestod den daglige praktiske drift af det lille omstillingsbord, som var installeret i en af deres stuer. Et metalskilt udenfor på væggen ved siden af hoveddøren meddelte, at her lå regionens telefoncentral. Og forresten havde min onkel, tidligere omtalte Edmond Jensen, der var smedemester i den nærliggende landsby Dannemare, også en telefon på sit kontor. Telefonerne var dengang af den høje og set med eftertidens øjne gammeldags slags, hvor man skulle ringe op og ringe af, ved at dreje på et håndsving på siden af apparatet, en manøvre, der altid blev ledsaget af en høj kimelyd fra telefonklokken.

Dengang i slutningen af 1920'erne og begyndelsen af 1930'erne var der endnu ikke så mange telefonabonnenter, ja, der var faktisk ikke flere på de kanter, end at møllerkonen kendte og tiltalte dem alle ved fornavn: "Go'dav, Marie! Hvordan står det til?" - Hvis man sad i nærheden af omstillingsbordet, kunne man tydeligt høre en lidt skrattende men uidentificerbar lyd af en kvindestemme i telefonens høretragt. Mange mennesker havde dengang opfattelsen af, at man skulle råbe særlig højt, når man talte i telefon, for ellers kunne modparten måske ikke høre, hvad man sagde! - Og efter en del snakken frem og tilbage med abonnenten, sagde møllerkonen gerne: "Og hvem ska' du så tale me' idav? - Skrattende lyde i telefontragten, idet abonnenten bad om at komme til at tale med den eller den. - "Javel! Karen Bagers! Et øjeblik!" Møllerkonen rumsterede med omstillingsbordets ledninger og koblede centralens stik sammen med modtagerens stik, hvorefter hun ringede op ved at dreje på et håndsving på omstillingsbordet. Forbindelsen mellem telefoncentralen og de to abonnenter var nu etableret: - "Go'dav, Karen! Marie Smed er i telefonen! Et øjeblik!" - Møllerkonen tog derefter centralens stik ud og koblede de to abonnenters stik sammen, hvorefter hun af-ventede, at samtalen afsluttedes og der blev ringet af, så hun kunne frakoble de to stik igen.

TEGNEDE 'LEVENDE BILLEDER'

Men det førnævnte, enkeltstående biografbesøg i Nykøbing Falster, skulle som allerede sagt få stor og afgørende betydning for mig og min fremtid. Jeg hæftede mig ikke så meget ved, hvad det var for film, vi så under besøget, men så meget desto mere ved, at billederne bevægede sig, som om de var rigtig levende. Det var i sig selv overraskende eller forbavsende, at se fotograferede mennesker, dyr, biler, tog og lignende, bevæge sig og virke omtrent lige så levende, som i det daglige liv. Et indtryk, som yderligere blev forstærket af, at

menneskene talte, hundene gøede, køerne brølede og hestene vrinskede, lige som lokomotivet prustede og bilerne dyttede.

Men det var noget nær en åbenbaring for mig, at især tegnede figurer og ting kunne bevæge sig omkring, som om de også var rigtig levende! Det var ikke så lidt af en gåde, som skulle komme til at optage mig stærkt i de følgende år. Mine tanker kredsede da også ofte om, hvordan det mon kunne gå til, at man fik farvelagte tegninger af mennesker, dyr og ting til at bevæge sig, både sammen og hver for sig, og så kunne de tilmed tale og give lyd fra sig! - Fotografiet kendte jeg, dels fra Stella Nova, som havde fotografisk atelier i de fleste lidt større byer, herunder også i Nakskov, hvor jeg som lille blev portrætteret flere gange. Og dels kendte jeg fotografiet via min onkel Johannes, som i sine yngre dage var en ivrig amatørfotograf, en dengang relativt bekostelig hobby, som kun de færreste havde råd til at beskæftige sig med. Men han tog i tidens løb mange snapshots af familien, og det er derfor takket være ham, at jeg i dag er i besiddelse af et pænt antal fotos fra min barndom.

På det tidspunkt, der her er tale om, havde jeg endnu ikke haft lejlighed til at se de ellers ikke så ualmindelige "kinetiskoper" eller såkaldte "kuk-kasser", som i reglen kunne ses på markedspladser, hvor de hørte til gøglet i omrejsende tivolier. Der skulle puttes en mønt i apparatet, som var forsynet med et kighul foroven, hvorigennem én person ad gangen kunne se, hvad der foregik i kukkassens indre. Når mønten var indkastet, tændtes der lys inde i apparatet og belyste en filmstrimmel eller oftere en serie fotografier, der var monteret radialt rundt omkring en "rulle". Når rullen blev drejet rundt, enten af en elektromotor, eller, som i lidt ældre tid, ved hjælp af et håndsving uden på apparatet, blev billederne i kraft af en særlig og såkaldt kinematografisk teknik fremført og forevist i ryk og med en hastighed, der gav indtrykket - eller rettere sagt illusionen - af, at menneskene, dyrene, bilerne eller togene bevægede sig.

Sådanne kinetiskoper eller kuk-kasser havde man forresten også på Dyrehavsbakken i Klampenborg i mange år, og så sent som i min ungdom i slutningen af 1940'erne fandtes her endnu nogle eksemplarer af slagsen i et af stedets spillehaller. Men her var det dog ikke de levende billeder af frembrusende tog eller ridende cowboys og indianere, der lokkede folk til kighullet, men derimod mere avancerede sager, som strippende skønheder i forførende og "dristige" positurer.

Men jeg er overbevist om, at havde jeg dengang som barn blot haft mulighed for at se et af disse kinetiskoper eller en af kukkasserne efter i "sømmene", så ville det ikke have været vanskeligt for mig at forstå mekanikken bag de fotograferede eller tegnede figurers bevægelser, nemlig den i grunden meget simple: hurtige, rykvise skift fra billede til billede i en serie af billeder. Nu forblev den kinematografiske teknik imidlertid indtil videre en gåde for mig. Og selv om jeg dengang eventuelt havde fået forklaret de anatomiske, fysiologiske

og optiske faktorer, der er forudsætningen for, at de nævnte billedskift er i stand til at frembringe illusionen af bevægelse, ville jeg næppe have kunnet forstå det.

Men fra samme øjeblik, jeg dengang i biografen i Nykøbing Falster, havde set en tegnefilm for allerførste gang i mit liv, fra da af fascinerede selve muligheden af at man kunne få tegnede figurer, som f.eks. dem i min kære Ole Bole-bog, til at bevæge sig i en ligeledes tegnet verden, så at man kunne vise et handlingsforløb eller berette en historie, mig i så høj grad, at jeg på stedet besluttede, at jeg ville gøre alt, hvad der stod i min magt, for med tiden selv at komme til at lave tegnefilm. Dengang vidste jeg af gode grunde ikke, at Ole Bole-bogens tegner, Robert Storm Petersen, også havde været fascineret af filmens og ikke mindst tegnefilmens teknik og muligheder, ja, han havde endda været både filmpioner og tegnefilmpioner og tilmed selv lavet nogle korte tegnefilm med sine berømte "De tre små mænd" fra tegneserien af samme navn, og desuden små reklametegnefilm i årene 1919-25.

Desværre husker jeg ikke længere, hvad den pågældende tegnefilm, vi skolebørn så ved den lejlighed, handlede om, og naturligvis heller ikke dens titel, al den stund at vi dårligt nok kunne læse flydende endnu. Jeg husker heller ikke om det var en Disney-film eller af en anden af de forholdsvis mange udenlandske og især amerikanske tegnefilmproducenter dengang. Desuden sagde navnet Disney såvel som de andre tegnefilmproducenters navne mig ikke noget som helst, for de var fuldstændig ukendte for mig på det tidspunkt. Min erindring fortæller kun, at personerne i tegnefilmen var en lille pige og en lille dreng, begge med store, runde øjne, og at en stor abe, vistnok en gorilla, behændigt kravlede over gitterporten i muren, som omgav den villa, hvori de to børn formentlig boede. Jeg husker også at filmen var i klare, strålende farver og at stilen var den typiske tegnefilmsstil fra de tidlige 1930'ere, sådan som den kunne ses både hos Disney, Fleischer og i andre studiers produktioner. Men muligheden af, at det kan have drejet sig om en tegnefilm af den senere herostratisk berømte Walt Disney (1901-1966), kan dog ikke helt udelukkes, lige som det heller ikke kan udelukkes, at det kan have været en tegnefilm af Disneys allerførste medarbejder, Ub Iwerks (1901-1971). Sidstnævnte, der havde arbejdet sammen med Disney siden omkring 1919 og længe før Disney-navnet overhovedet blev kendt, forlod det senere så berømte Walt Disney Productions i 1930 og slog sig ned som selvstændig producent af korte underholdningstegnefilm.

LYSBILLEDER OG FILM

I tiden efter biografbesøget i Nykøbing Falster, kunne mine forældre - og måske især min mor - ikke undgå at vide, at problemet med de tegnede levende billeder optog mig meget stærkt. Det har sikkert været baggrunden for, at jeg til jul det år, fik en for mig virkelig kostelig gave, nemlig et lille lysbilledapparat,

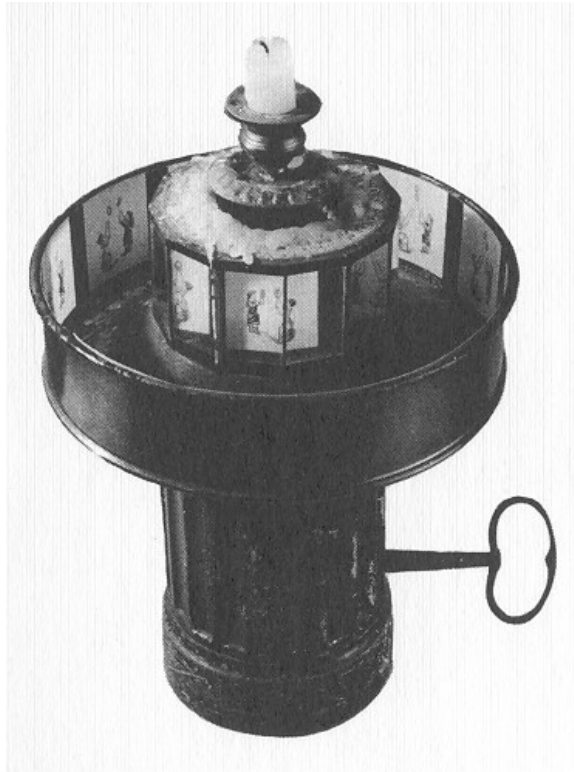
hvortil der hørte en æske med forskellige serier kulørte billeder, malet på fine små aflange glasplader, med så vidt jeg husker fire, fem eller seks billeder på hver plade. Når en af disse glasplader blev sat lodret ind i den dertil indrettede ramme på apparatet, og lyset blev tændt, forstørredes billedet via objektivet og kastedes op på væggen eller på den hvide dug, der som regel var blevet ophængt til formålet. Og havde man nu omhyggeligt sikret sig, at placere glaspladen med billederne rigtigt bag linsen, hvilket vil sige sådan, at disse vendte på hovedet, ja, så kunne man se det ene herlige og kulørte sceneri efter det andet lyst op på den hvide dug på væggen. Glemte man derimod at vende glaspladen rigtigt, stod billedet på hovedet på den hvide dug, til stor ærgrelse for én selv og i reglen til irritation for de eventuelle tilskuere.

Men min største skuffelse var, at figurerne på lysbillederne, - de sidstnævnte kaldes i nyere tid for dias - ikke bevægede sig, og de interesserede mig derfor i længden ikke så meget som de levende billeder. Det beklagede jeg mig naturligvis over til min mor, som sagde noget i retning af, at nu måtte vi se tiden an til en senere lejlighed. Stor var derfor min overraskelse og glæde, da jeg i julen 1936 fik et lille hånddrevet legetøjsfilmapparat! Med apparatet, der, lige som tilfældet havde været med lysbilledapparatet, var hjemskrevet fra Daells Varehus i København, fulgte et par filmsløjfer med nogle tegnede figurer, som under fremvisningen naturligvis udførte de samme bevægelser om og om igen, lige så længe man blev ved med at dreje på apparatets håndsving.



Herover ses et eksempel på princippet bag illusionen om levende billeder: Figuren, her en dansende mandsperson, tegnes i en serie tegninger, som fra udgangspositionen og efter en forud bestemt plan afviger lidt fra hinanden tegning for tegning. Når disse hver for sig ubevægelige tegninger derefter fremvises med tilpas hastighed efter hinanden, smelter indtrykket af de enkelte tegninger sammen hos iagttageren, som derved får en oplevelse af kontinuerlig bevægelse, i dette tilfælde af en dansende person. – Strimlen med den dansende figur er fra ca. 1877 og var beregnet til at monteres på indersiden af en tromle, som ved rotation fremkaldte indtrykket af kontinuerlig bevægelse hos tilskueren, som betragtede figuren gennem et såkaldt Praxinoscope. Apparatet, som ses herunder, var opfundet og konstrueret omkring 1876 af den franske filmpioner Emile Reynaud (1844-1918).

Nu kunne jeg rigtig lege "biografdirektør", og mine forældre og besøgende familie, for det meste mormor og morfar og Dennis, blev nærmest tvangsindlagt til at agere publikum, for et sådant var mindst lige så vigtigt i forbindelse med lysbilled- eller filmfremvisning, syntes jeg, som når jeg lavede cirkus- eller teaterforestillinger, hvad ikke sjældent skete, mens jeg var barn - og forresten da også senere en overgang som voksen.



Praxinoscopet virkede på den måde, at den udskiftelige papirstrimmel med den tegnede figur i forskellige bevægelsesfaser blev monteret på indersiden af den yderste tromle, således at de enkelte bevægelsesfaser spejlede sig i et tilsvarende antal rektangulære spejle på ydersiden af den midterste tromle. Den simple lyskilde udgjordes af stearinlyset ovenpå den inderste tromle. Apparatet blev bragt til at rotere ved at dreje på 'nøglen', som ses til højre.

Men hvad der var nok så betydningsfuldt for mig, var, at jeg med filmapparatets filmsløjfer i hænderne kunne se og regne ud, hvordan det lod sig gøre, at de tegnede figurer bar sig ad, så det grangiveligt så ud som om de bevægede sig og var levende. For ved et nøjere studium af filmstrimlen lagde jeg mærke til, at figurerne var lidt forskellige fra billede til billede. Jeg forstod da, at figurerne naturligvis ikke var levende i sig selv, men at det så ud som om de var det, når de enkelte billeder på filmstrimlen blev ført forbi apparatets lyskilde og objektiv i hurtig rækkefølge efter hinanden.

Det undgik heller ikke min opmærksomhed, at fremføringen af filmstrimlen skete i ryk, når der blev drejet på håndsvinget, lige som jeg lagde mærke til, at den roterende blænderskive foran objektivet dækkede for lyset ved hvert billedskift. Ved at dreje tilpas langsomt på filmapparatets håndsving, kunne man tilmed studere, hvordan figurerne ændrede sig fra det ene billede til det andet. Jeg forstod da, at indtrykket af kontinuerlig bevægelse beroede på, at billederne blev fremført med en passende hastighed. Men hverken jeg selv eller mine forældre, eller nogen andre i min familie, kendte dengang til de optisk-fysiologiske forudsætninger og faktorer, der betinger og ligger til grund for illusionen de levende billeder.

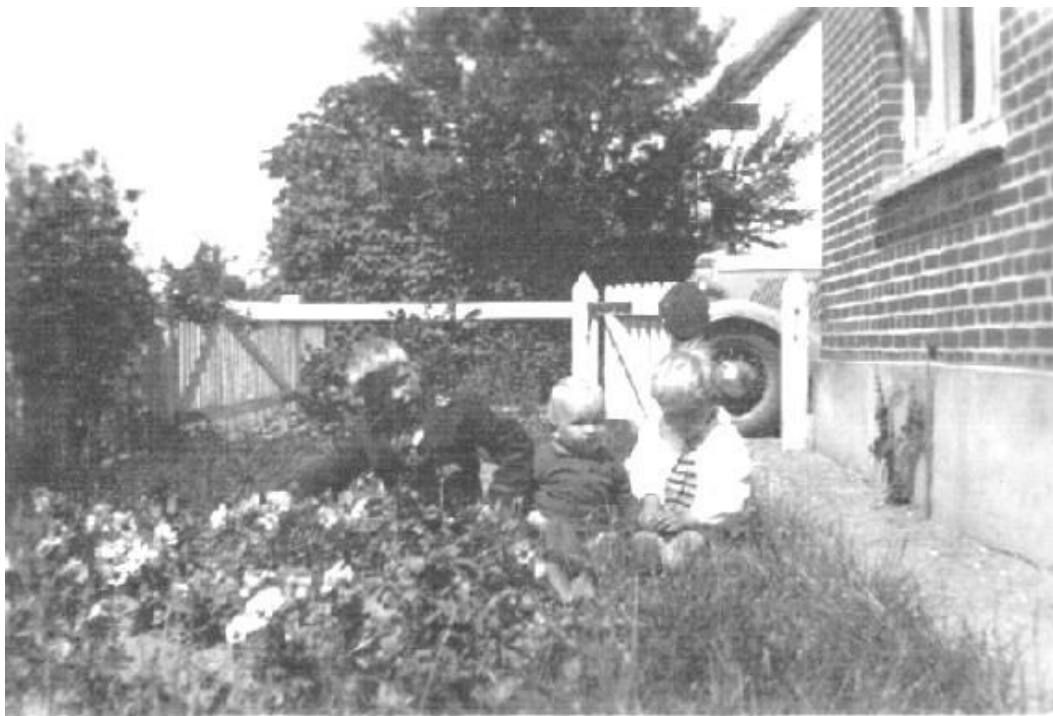
BENNY FÅR SKARLAGENSFEBER

Mens vi boede i Tillitse skete det engang, at min lillebror, Benny, fik den meget smitsomme og derfor frygtede børnesygdom, skarlagensfeber, og at han derfor blev hasteindlagt på Nakskov Sygehus. Benny må dengang have været omkring 2 år, hvilket vil sige at det har været omkring 1936, for Bent var endnu ikke kommet til verden. Ifølge sagkundskaben skyldes sygdommen en slags streptokokker, og den giver ondt i halsen, høj feber og højrødt ansigt. Efter nogle døgn opstår der et fintprikket, rødt hududslet over hele kroppen og på arme og ben. Sygdommen kompliceredes ofte med mellemørebetændelse og nyrebetændelse. Den kan i vore dage behandles med penicillin, men dette lægemiddel var endnu ikke blevet udviklet og taget i brug i den almindelige medicinske behandling, da vi var børn. Det skete først for alvor under og efter Anden verdenskrig.

Det står endnu tydeligt i min erindring, hvilket stort indtryk det gjorde på mig, at min lillebror skulle af sted med den ambulance, der kom fra Nakskov, for at køre ham til indlæggelse på byens sygehus. Værst var det, at han skulle være væk i et stykke tid, og at jeg slet ikke måtte komme med og besøge ham på sygehuset på grund af smittefaren. En dag havde jeg oppe i Tatolforretningen på hjørnet set en i mine øjne stor og smuk legetøjsand i celluloid, og den ville jeg gerne købe og give til min stakkels syge lillebror, der måtte ligge på sygehuset blandt fremmede børn og fremmede mennesker. Mor syntes det var en god idé med legetøjsanden, så jeg fik penge til at købe den for. Jeg var selv så glad for celluloidanden, at jeg helst havde beholdt den for mig selv, men efter en meget svær indre kamp for at overvinde sorgen og ærgrelsen over at skulle af med den, endte jeg med at sige til mig selv, at det jo var min meget kære og stakkels syge lillebror, der skulle have den. Og det kunne jo være, at han fik den med sig hjem, når han ikke mere skulle ligge på sygehuset, og så kunne det jo være, at jeg kunne få den til den tid!

Dagen efter skulle mor sammen med farmor cykle til Nakskov, for at besøge Benny på sygehuset. Jeg kunne som sagt ikke komme med på grund af smittefaren, så jeg måtte pænt blive hjemme. Desuden skulle jeg jo også passe min skolegang, som da var fra kl.8 til kl.12, og det var på forhånd aftalt med Oves mor, at jeg skulle komme ind til dem efter skoletid. Senere på dagen vendte mor og farmor hjem igen og kunne fortælle, at Benny havde det godt og snart ville komme hjem igen. Min første tanke gjaldt da den celluloid-and, han havde fået af mig, og jeg spurgte tøvende og prøvende mor, om ikke han også fik den med sig hjem. Jeg ville jo ikke have, at hun skulle få indtrykket af, at min bekymring mere gjaldt celluloidanden end min syge lillebror. Til min store skuffelse svarede mor, at Benny ikke måtte få anden med hjem, for det var sådan, at det legetøj, børn fik mens de var indlagt, skulle blive på sygehuset, så andre børn, der endnu ikke var raske og derfor måtte blive der, også kunne få glæde af at lege med det.

Nogle dage senere cyklede mor og far af sted til sygehuset i Nakskov, for at hente Benny hjem. Det skete imens jeg var i skole, og da jeg kom hjem, var de kommet tilbage med den lille bulderbasse, som heldigvis nu var blevet rask, selvom han var meget bleg og havde tabt sig noget. Hvilken han dog godt kunne tåle! Gensynsglæden var meget stor på begge sider, for vi var glade for hinanden, Benny og jeg. Men den "tabte" kulørte celluloidand forblev i lang tid et vemodigt minde for mit vedkommende.



Her ses fra venstre min 7-årige fætter Dennis, min 16 mdr. gamle lillebror Benny og 6-årige mig siddende ude i den smalle have foran huset i Tillitse i sommeren 1935. Tidspunktet er formentlig min fødselsdag den 12. juni, hvilket jeg skønner af min påklædning med slipset, som jeg jo ikke bar til hverdag. Haven var beplantet med rosenbuske helt til venstre i billedet, derefter et bed med bl.a. stedmoderblomster og en række lavendler, som kantede grusgangen op mod huset. Bagest til venstre ses stakittet foran indkørslen, og i midten af billedet det træ, som endnu står der i 2006. (Se evt. tidligere bragte fotos). Nabo Jensens hus ses til højre for træet. Bilen, hvoraf kun ses forenden, og som holder i vores indkørsel, var morbror Thorkilds. Han har formentlig kørt mine morforældre og Dennis fra Bursø til Tillitse og senere på dagen kørt dem hjem igen. – Privatfoto 1935: © Harry Rasmussen.

MINE STAKKELS TRÆHESTE!

Men snart blev det jo hverdag igen, og da var min begejstring over "bulderbassen" ikke altid lige stor, for det hændte at han kom til at ødelægge noget af mit legetøj. Jeg husker eksempelvis, at en sommerdag, da jeg legede ude på gårdspladsen foran køkkenvinduet, og havde opstillet alle mine mange legetøjsheste med og uden vogne på det brønddæksel, hvor vandposten stod, blev "bulderbassen" pludselig meget interesseret i at lege med. Og et kort øjeblik, da min opmærksomhed var vendt bort, trådte han op på brønddækslet

og vadede rundt blandt alle mine klenodier, som væltede, og til sidst satte han sig ned på en del heste og vogne, som alle var af træ og som derfor knaste og knustes under hans temmelig tunge vægt.

Men Benny ødelagde ikke kun et antal heste, som brækkede benene, og nogle vogne, der braste sammen og ikke kunne repareres, men han knuste også min stolthed og glæde over de i mine øjne smukke heste og køretøjer, som jeg altid havde passet omhyggeligt på fra det øjeblik, jeg havde fået dem. Jeg råbte derfor op og græd mine ulykkelige tårer, og mor, som opholdt sig i køkkenet, hvorfra hun kunne holde øje med os, kom til og trøstede mig med, at far sikkert kunne lime hestenes brækkede ben sammen og måske også reparere hestevognene. Desuden, sagde hun, måtte jeg tænke på, at Benny naturligvis ikke havde ødelagt noget med vilje, men at det skyldtes at han var så lille, at han ikke vidste, hvad han gjorde. Snøftende og modvilligt måtte jeg acceptere denne forklaring, men jeg vidste med mig selv, at selv om far kunne lime hestenes brækkede ben og rette op på de delvis ødelagte vogne, så ville jeg ikke længere have nogen af delene. Det var nemlig allerede dengang en særhed hos mig, at ting - herunder ikke mindst legetøj - skulle være hele, nye og fine, ellers gad jeg hverken eje eller have dem.

En dag i sommeren 1935, så vidt jeg kan rekonstruere var det på min 6 års fødselsdag den 12. juni, at mine morforældre og fætter Dennis var på besøg hos os. De blev transporteret frem og tilbage mellem Bursø og Tillitse af morbror Thorkild i hans bil. På et tidspunkt sad vi ude på gårdspladsen bag ved huset og spiste middagsmad. Her var opstillet et aflangt havebord med seks havestole omkring, som far i begge tilfælde selv havde lavet for år tilbage. Jeg husker ikke længere, hvad vi fik til forret, men vi fik i al fald rabarbergrød til efterret, og da vi var nået til den og den var blevet spist, skete der på et tidspunkt det, at mormor pludselig blev meget utilpas og dårlig, ja, så meget, at far i al hast måtte ile over til barberen overfor og låne telefonen, for at ringe efter ambulancen. Sygeplejersken var nemlig ikke hjemme på det tidspunkt, for ellers havde hun formentlig kunnet klare situationen.

Så vidt jeg husker, blev mormor kørt til Nakskov Sygehus, som kun lå 8 km væk, og hvor man konstaterede en maveforgiftning, hvorfor maveindholdet blev pumpet ud. Forgiftningen skyldtes angiveligt oksalsyreindholdet i rabarber, men mor, der heller ikke selv tålte oksalsyre, plejede normalt at komme anti-oksaldråber i rabarbergrøden. I dette tilfælde havde hun åbenbart ikke kommet et tilstrækkeligt stort antal dråber i grøden, og det var formentlig årsagen til mormors uheldige maveforgiftning.

Efter behandlingen på sygehuset, blev mormor kørt tilbage til Tillitse i en ambulance, men hun skulle ikke have mere at spise den dag, men derimod noget mælk at drikke. Kaffen ville hun dog i lighed med mor ikke undvære, for den var nærmest en livseliksir for begge. Kaffe er nu så meget sagt, for dengang var det faktisk skik og brug, at man til kaffebygningen brugte halvt kaffe og

halvt kaffetilsætning, også kaldet cikorie. Ved begrebet kaffetilsætning eller cikorie forstod man et ristet produkt af cikorierod, blandet med rug og sukkerroe, men det kan også fremstilles af figer, byg (malt), majs og mange andre planters frugter eller rødder.

RICH'S-BILLEDER OG OTA-BØGER

På den tid fandtes der især to kendte mærker af kaffeerstatning eller kaffetilsætning, og det var "Danmarks" og "Richs", som ikke mindst var populære hos børnene på grund af de samlemærker, der til tider var indlagt i pakkerne. I "Danmarks" var det i reglen fotografiske billeder af natur eller industri, mens "Richs" mest blev kendt for sine samleserier med billeder fra Walt Disneys store tegnefilm. Hos de nævnte firmaer kunne man købe flotte albums til samlemærkerne, og utallige børn har i flere generationer samlet på f.eks. "Richs-billeder".

For øvrigt konkurrerede de to kaffeerstatningsfirmaer på livet løs med hinanden. På reklamerne og i annoncerne for Richs lød det "Det er Richs, der drik's!", mens Danmarks svarede igen med: "Det er Danmarks, der du'r!"

Selv samlede jeg fra omkring 1938 på Richs-billeder, men det lykkedes mig faktisk aldrig at samle til et komplet album, idet der var mange dubletter blandt samlebillederne. Disse kunne man ganske vist få ombyttet med billeder, man manglede, men det krævede, at dubletterne blev sendt ind til firmaet og var vedlagt frimærker til returporto. Det fik jeg faktisk aldrig gjort, så derfor blev mine ukomplette Richs-albums med tiden enten smidt ud eller givet væk til andre børn.

Men det lykkedes mig dengang at samle et omtrent komplet album med billeder fra Snehvide- og Pinocchio-filmene, og år senere også med billeder fra nogle af de andre store Disney-tegnefilm. Disse albums har jeg imidlertid ikke længere, bortset fra et enkelt med billeder fra "Alice i Eventyrland" fra begyndelsen af 1950'erne, som jeg imidlertid ikke selv har samlet, men købt antikvarisk omkring 1970'erne.

Der var dengang endnu et samleobjekt, som især lidt større børn interesserede sig for, og det var samlemærkerne, der var indlagt i OTA Solgryn-pakkerne. Når man havde samlet et vist antal mærker, kunne man ved at indsende disse, vedlagt et bestemt beløb i frimærker til returporto, få tilsendt en af de meget afholdte og efterspurgte OTA-bøger. Så vidt jeg husker, havde min fætter Børge en komplet samling, mens jeg selv kun havde nogle få eksemplarer. Bøgernes indhold var bearbejdede og forkortede udgaver af danske historiske fortællinger af Bernhard Severin Ingemann (1789-1862): f.eks. "Valdemar Sejr" (1826), "Erik Menveds barndom" (1828), Kong Erik og de Fredløse" (1833), og "Prins Otto af Danmark" (1835).

Desuden ligeledes forkortede fortællinger af amerikaneren James Fenimore Cooper (1789-1851): f.eks. de meget berømte indianerromaner som "Den sidste Mohikaner" (1826; dansk 1827), "Stifinder" (1840; dansk 1845) og "Hjortedræber" (1841; dansk 1845). Også skotten Sir Walter Scott (1781-1832) var repræsenteret med bearbejdede og forkortede fortællinger som "Waverley" (1814; 1826, 1881), "Guy Mannering" (1815; dansk: "Guy Mannering eller Stjernetyderen", 1923), "The Antiquary" (1816; dansk: "Oldgranskeren", 1824), "The Black Dwarf" (1816; dansk: "Den sorte dværg", 1825), "Rob Roy" (1817; dansk: "Røde Robin"-(1821, 1881), "Ivanhoe" (1819; talrige danske udgaver lige siden), og flere andre. Endelig var der også stærkt forkortede udgaver af romaner af englænderen Frederich M. Marryat (1792-1848): f.eks. "Nybyggerne i Kanada" (1844; dansk 1836) og "Børnene i Nyskoven" (1847; dansk 1851).

OTA-bøgerne var illustreret af nogle af tidens dygtige og kendte illustratører, som f.eks. Palle Wennerwald (1898-1972), Oscar Knudsen (1924-1990) og flere andre tegnere, som jeg ikke længere husker navnene på.

For resten havde OTA en meget stor fabrik i Nakskov, som i daglig tale kaldtes for "OTA-Møllen". Den lå i Havnegades vestlige ende og havde egen kajplads, hvorfra varerne blev udskibet til andre danske og muligvis også udenlandske havne. Virksomheden blev på et tidspunkt overtaget og ejet af amerikansk kapital, og senere blev produktionen flyttet til udlandet og fabrikken i Nakskov lukket. Men i min barndom og ungdom lå OTA-Møllen med sine store siloer på havnekajen, og den lidt tørre og tunge duft af rå og let ristede havregryn fyldte næseborene, når man færdedes i den ende af byen, hvor fabrikken lå.





På fotoet øverst foroven ses et vue over den del af Nakskov Havn, der hedder Møllekajen, set fra Rosnæs i august 2006, ser man de fabriksbygninger og siloer, der for år tilbage tilhørte OTA, og som senere blev overtaget af et amerikansk firma, der fortsatte produktionen af egne og lignende varer. Den røde tårnlignende bygning til højre hører til den forhenværende mælkekondenseringsfabrik, som også lukkede på et tidspunkt. – På fotoet derunder er den fhv. OTA fabrik og Møllekajen set fra Vestre kaj i august 2006. Der er ikke sket de store forandringer siden dengang i slutningen af 1930'erne, da vi boede på Rosnæs, bortset fra, at OTA Møllen nu bruges til andet formål end at fremstille OTA SOLGRYN. – Fotos: © 2006 Harry Rasmussen.

MOR PÅ REKREATIONSOPHOLD IGEN

Hjemme i Tillitse gik dagene som de plejede, med skolegang, lektier og især leg, alene og sammen med Ove, og sjældnere med nogen af de andre nabobørn. Benny var for lille til at lege sammen med ret længe ad gangen, men det hændte da jævnligt, at jeg gav mig af med ham, mest fordi han var en kær og usædvanligt rolig dreng. Han var en taknemlig og beundrende "publikummer", når jeg klovnedede eller lavede andre løjer for ham.

Mor og far passede hver deres daglige gøremål, og det var mit indtryk, at de stort set havde det godt sammen. Imidlertid begyndte mor på et tidspunkt at blive mere nervøs end ellers og hun slog ud med røde knopper i ansigtet og på arme og ben. En dag, da det var helt galt fat med hende, tilkaldte sygeplejersken lægen, og efter at have tilset mor, bestemte han åbenbart at hun trængte til ro og hvile, hvorfor han ordinerede hende indlagt på det nervesanatorium, hvor hun en gang tidligere havde opholdt sig i nogen tid.

Nu blev der igen brug for moster Gudrun til at holde hus for far og især passe Benny og mig, og hun ankom da også efter et par dages forløb og skulle som sædvanligt bo inde i gæsteværelset, mens hun var hos os. Far fulgte mor til toget og til Maribo, i hvis omegn rekreativshjemmet var beliggende. Efter at

have sørget for, at mor var blevet godt installeret på stedet, vendte far hjem til Tillitse igen. Og i den følgende tid havde han endnu mere travlt i fritiden, end han ellers plejede, og jeg forstod, at han i lighed med os to drenge, savnede mor meget.

Hvad jeg endnu ikke vidste dengang, var, at årsagen til min mors dårlige nerver denne gang var, at hun igen var blevet gravid og ventede sig omkring marts måned året efter, altså samme måned, som Benny var født i. Hun kunne simpelthen ikke overskue konsekvenserne af sin lille familiens situation, men hun vidste, at økonomien ville blive endnu mere anstrengt, end den havde været tidligere. Det påvirkede hende så stærkt både psykisk og fysisk, at hun blev syg af det, og derfor endte med at måtte indlægges, for at komme til hæfterne igen.

Sammen med far besøgte jeg et par gange mor, medens hun var indlagt. Jeg husker, at vi cyklede frem og tilbage fra Tillitse til Maribo, en strækning på omkring 25-30 km, og den tog flere timer derhen og et tilsvarende antal timer på tilbagevejen til Tillitse. Der gik faktisk en hel søndag med det, og jeg var dødtræt, når vi kom hjem hen på aftenen, også selvom jeg ikke kørte på min egen cykel, for det var for langt for mig, og derfor sad jeg på en sadel, som far havde spændt på stangen af sin egen cykel.

Mor blev øjensynlig glad for at se os, da vi ankom, især mig, der var hendes yndlingssøn, men det var tydeligt, selv for 7-årige mig, at hun var sløj og træt og at humøret var på nulpunktet. Der blev ikke vekslet mange ord mellem far og mor under disse besøg, men jeg kunne mærke og føle, at min far var parat til at gøre alt, hvad der stod i hans magt, for at beskytte mor og gøre hende glad og tilpas. Men mor syntes ikke at sætte særlig pris på det. Hun var ligesom lukket inde i sin egen verden, hvor til nød kun jeg glimtvis kunne nå ind. Denne situation gjorde os alle tre kede af det, selvom vi hver især forsøgte at lade som ingenting. Maribo Rekonvalescenthjem lå sådan set i smukke og velholdte omgivelser, men inde i selve huset var der mørkt, klinisk og kedeligt, og man måtte kun tale dæmpet sammen, både på den stue, hvor mor lå, og på gangene.

Jeg erindrer ikke, hvor lang tid mor opholdt sig på rekreativshjemmet, men det har nok mindst været en måned, men vi glædede os usigeligt til hun skulle komme hjem igen. Det var ikke mindst lille Benny, der savnede sin mor meget, og det savn var der ingen andre, der kunne erstatte, heller ikke vores dengang kun 18-årige moster Gudrun, selvom hun gjorde sit bedste.

Endelig oprandt da også den søndag, da far og jeg tog af sted med toget for at hente mor hjem. Hun havde tilsyneladende haft godt af opholdet på rekonvalescenthjemmet og glædede sig også til at komme hjem til mand og børn. Og moster Gudrun glædede sig nok også til, at hendes lange ophold i

Tillitse endelig var slut, så hun kunne vende hjem til familien i Bursø, eller hvor hun ellers agtede sig hen.

VOKSEVÆRK, AV!

Så vidt jeg erindrer, var det i efteråret-vinteren 1936, at jeg som godt 7-årig kom ud for at opleve, hvad det vil sige at have "vokseværk". For mit vedkommende viste det sig især i det højre ben, mere specielt i knæet, hvor jeg havde et varigt ar efter uheldet i hønsehuset. Det var sådan, at jeg ikke kunne gå normalt på benet, idet det ikke kunne bøjes, når det var rettet ud, og ikke kunne rettes ud, når det først var bøjet. Begge dele kunne kun lade sig gøre med stort besvær og ved at bruge hænderne til hjælp, og det gjorde ind imellem pokkers ondt, hvilket blev kaldt, at det værkede. Ifølge sygeplejersken skyldtes det, at min krop var ved at vokse, og det kaldtes altså vokseværk, fordi det værkede i benet.

I de dage vokseværket særligt stod på, var jeg sygemeldt på skolen, og jeg tilbragte en del af tiden med at sidde på den høje brændekasse ude i køkkenet hos mor. Her var varme fra komfuret, og varmen bekom mig og mit ben godt. Desuden kunne vi jo snakke om løst og fast, mens mor f.eks. lavede mad, vaskede op eller lignende ting, der skulle gøres i et køkken.

Selv havde jeg nok at gøre til daglig med at passe min skolegang og lektier, og i fritiden legede jeg fortsat med Ove eller tilbragte tiden omme i gården eller i haven, hvor jeg studerede gråspurvvene og svalerne oppe under tagskægget på udhuset, hvor der var flere lerklinede svalereder med unger. Hønsene tiltrak sig også min opmærksomhed, ligesom fars mange kaniner gjorde det.

BENTS FØDSEL

Tre år efter at Benny var kommet til verden, fik jeg endnu en lillebror, Bent, selv om jeg faktisk ikke havde lagt sukkerstykker i vindueskarmen! Men jeg var selvfølgelig også i mellemtiden blevet næsten hele otte år gammel og troede ikke længere på den historie med storken og de små børn. I mellemtiden havde jeg ikke kunnet undgå at lære lidt biologi af naturen selv, for ind imellem havde jeg haft lejlighed til at se, hvordan dyrene bar sig ad med at få "børn", og den metode mente jeg også måtte gælde for menneskenes vedkommende.

Så vidt jeg erindrer blev Bent født hjemme i huset i Tillitse, men hvor Benny og jeg opholdt os præcis på fødselstidspunktet, kan jeg desværre ikke huske, men sandsynligvis har moster Gudrun været der, for at tage sig af os, indtil mor atter var kommet på ret køl.

Mærkværdigvis husker jeg heller ikke dåben i Tillitse Kirke, hvor vores lillebror blev døbt med fornavnene Bent Orla, men hvorfor mellemnavnet lige præcis blev Orla, har jeg ingen viden om. Mor var også efter denne fødsel udmattet og afkræftet, men blev som ved Bennys fødsel hjulpet af både far og moster

Gudrun, som begge gjorde alt for at aflaste mor, så at hun kunne koncentrere sine kræfter om den lille nyfødte.

Såvel mor, far, Benny som jeg var meget glade for den lille ny, der snart viste sig at få de nysseligste røde små hår på hovedet. Det måtte være en arv fra mor og hendes biologiske far, musikeren fra Maribo, for mor var selv rødhåret, medens far var sorthåret som yngre. Lille Bent viste sig snart som en kvik dreng, der hurtigt blev opmærksom på personerne i sine nære omgivelser. Det var da også lutter venlige og smilende ansigter, der var omkring ham til daglig, og alle ville gerne holde ham og give ham et knus. Han blev kort og godt et centrum for alles opmærksomhed, og det fortsatte i de nærmest følgende år og indtil familien i 1941 blev forøget med endnu et barn, nemlig Lizzie, som vi selvfølgelig skal høre meget mere om i kronologisk rækkefølge.



Lillebror, Bent blev født i Tillitse den 24. marts 1937. Han var kun omkring 3 uger gammel, da vi i midten af april 1937 flyttede til Nakskov. På dette foto, som er taget i Tillitse kort før vi flyttede, er Bent spændt fast på en stol, medens mor står til venstre og den 3-årige Benny til højre. Det er det eneste foto, der findes af mine to brødre sammen i Tillitse. – Privatfoto: © 1937 Harry Rasmussen.

På fotoet herunder er Rosnæs set fra Vestre havnekaj i Nakskov i sommeren 2001. Bag træerne og buskene på dæmningen ud mod vandet løber Strandpromenaden, og den lidt flade bygning til venstre med det lyse tag, er Nakskov Roklub. Til venstre for denne anes den bro, der i min barndom tjente som anlægsbro for de mandskabsbåde, der transporterede værftsarbejdere fra Rosnæs over til værftet og hjem igen efter fyraften. – Privatfoto: © 2006 Harry Rasmussen.



VI FLYTTER TIL NAKSKOV

Hvordan det kom sig, ved jeg ikke helt præcist, men i begyndelsen af 1937 var far, som havde været arbejdsløs i nogen tid, imidlertid så heldig at få fast ansættelse som arbejdsmand på Nakskov Skibsværft. Her arbejdede hans ældste bror, Johannes, som snedker med speciale i bygning af skalamodeller af de i reglen meget store skibe, som værftet byggede for blandt andre ØK. Så måske var det Johannes, der gav far et praj om, at værftet søgte ledig arbejdskraft. Arbejdstiden begyndte kl.6 morgen og sluttede først kl.17 om eftermiddagen, dog afbrudt af en middagspause på omkring 2 timer. I begyndelsen cyklede far til og fra arbejdet de 8 km, der er mellem Tillitse og Nakskov, en strækning han normalt ikke regnede for noget, idet han var i god fysisk form.

Det, der blev bestemmende for, at far søgte arbejde så langt væk fra bopælskommunen, og for, at mine forældre besluttede at flytte til Nakskov, var den omstændighed, at det for alvor begyndte at knibe med at kunne betale terminerne på huset, idet et barn mere naturligvis belastede den hårdt trængte økonomi yderligere. Dertil kom, at far efter at have fået ansættelse på skibsværftet desuden skulle meget tidligt op hver eneste morgen ugens seks arbejdsdage, for at nå rettidigt på arbejde, hvilket kunne knibe, når der eksempelvis var faldet sne i løbet af natten. Efter en del svære overvejelser besluttede mine forældre sig derfor nødtvungent til at sælge huset og flytte nærmere til fars arbejdssted, Nakskov Skibsværft. Værftet ejedes af Østasiatisk Kompagni (ØK), og selskabet rådede over den boligbebyggelse, der lå og stadig ligger på Rosnæs lidt nordvest for værftet og omkring 2 km uden for selve

Nakskov by. Her fik mine forældre tildelt en lejet 3-værelses lejlighed i en toetages bygning på hjørnet af Strandpromenaden og Riddersborgvej.

Det er desværre begrænset, hvad jeg kan huske vedrørende lejlighedens størrelse, antal værelser og indretning, men jeg husker naturligvis at der var stue, soveværelse, kammer og køkken. Jeg ved også, at vi havde alle vores møbler med fra Tillitse, men hvordan de blev placeret under de nye forhold, har jeg mærkværdigvis ikke den ringeste erindring om. På samme måde forholder det sig med min skolegang på Tårsvejens Skole, for heller ikke denne har jeg særlig mange tydelige erindringer om. I begge tilfælde har min hukommelse kun gemt på særligt markante hændelser og begivenheder, som har haft speciel betydning for mig, egocentreret som jeg er og altid har været.

Men det blev ikke så lidt af en omvæltning, at komme til at bo så nær en købstad som Nakskov. Byen kendte jeg jo allerede fra mange tidligere besøg, for her boede tre af min fars brødre, nemlig den førømtalte onkel Johannes og hans kone, Alma, og min fætter Børge. En anden onkel var Henry, der også var arbejdsmand som min far, men som senere startede eget cykelværksted i byen. Den tredje bror, Alfred, var på den tid ansat som lagerarbejder på Møllen i Nakskov, hvor han senere blev varevogns- og salgsschauffør i en længere årrække. I de knapt fem år, hvor jeg var enebarn, havde farmor, mor og jeg lejlighedsvis været på indkøbsture til Nakskov, særlig op mod julehøjtiden. Her fik vi i reglen følgeskab af tante Alma og fætter Børge. Det var en stor og spændende fornøjelse, at se de strålende oplyste og julepyntede gader og forretningsvinduer, med deres fristende og lokkende vareudbud. Men for os to drenge var det især udstillingsvinduernes dekorationer med kørende model-juletog og julenisserne, der i nogle tilfælde var mekaniske og bevægede sig "af sig selv", der tiltrak sig opmærksomheden i en sådan grad, at vi mindre børn måbende tabte både næse og mund. Især fætter Børge var fascineret af alt, hvad der havde med jernbanetog at gøre, og han var lige fra barnsben en ivrig samler og selvbygger af modeltog, specielt af mærket Märklin.

En særlig oplevelse var det desuden at stå og kigge på en bestemt viktualieforretnings vinduer, for de var næsten umulige at kigge igennem, fordi klart og rent kølevand konstant silede ned ad ruderne, hvilket jeg syntes så interessant og fornøjeligt ud. Det undrede mig ikke, at ekspedienterne var klædt godt og varmt på under deres hvide kitler, for der var vel ikke mere end omkring 15-17 graders varme inde i selve butikken. Denne ved vinduet må der have været endnu lavere temperatur, måske helt ned til 6-8 grader, for at holde en passende temperatur af hensyn til de udstillede varer.

Men for rigtig at kunne se de udstillede varer i vinduet, måtte man stå i den niche, der var ved indgangsdøren til forretningen. Her var nemlig en siderude, hvor vandet ikke rislede ned ad, og herfra kunne man se alle de lækre sager på hylden bag vinduet. Det var nok noget, der kunne friste folk med god smag og appetit.



I denne ejendom på Strandpromenaden på Rosnæs boede mine forældre med os tre børn: Harry, Benny og Bent, fra 1. april 1937 til 1. april 1939, hvor vi flyttede til København. Fotoet herover er fra sommeren 2001 Vores lejlighed lå til højre i bygningen på første sal, hvis vinduer er delvis dækket af bladhanget fra det træ, hvis størrelse tyder på, at det også må have stået der i min barndom. – Privatfoto: © Harry Rasmussen.



Ejendommen på Strandpromenaden på Rosnæs i Nakskov, hvor vores forholdsvis store lejlighed lå på førstesalen. Da dette foto blev taget i sommeren 2001 var flere af ejendommene og ikke mindst facaderne tydeligt misligholdt, men i 1937-39, hvor vi boede i ejendommen, var husene hvidmalede og vinduerne var tofaget og med hvidmalede rammer og sprosser. Det er mig, der står foran huset. Til højre ses udhuset. – Privatfoto: © 2001 Harry Rasmussen.

(Fortsættes i afsnit 13)